

BUDŻETOWANIE GENDER JAKO INSTRUMENT OSIĄGNIĘCIA RÓWNOŚCI GENDER NA UKRAINIE

Tetiana Ivanina

*zdobywca Katedry Politologii i Administracji Publicznej Wschodnioeuropejskiego
Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)
filmira@ukr.net*

Adnotacja. W artykule poruszono problematykę budżetowania gender jako strategii wprowadzenia równości gender na przykładzie światowym. Zaznacza się, iż budżetowanie gender sprzyja ulepszeniu jakości usług dla ludności, podwyższeniu rozwoju gospodarczego oraz wydajnemu wykorzystaniu istniejących zasobów. Jest rozpatrywane jako jedno z podejść, sprzyjające wydajnemu zarządzaniu finansami państwowymi. Budżetowanie gender jest komponentem procesu politycznego na świecie. Ta technologia w połączeniu z innymi inicjatywami może zapewnić realizację zobowiązań Ukrainy w zakresie osiągnięcia celów równości gender i wprowadzenia aspektów gender w procesie politycznym.

Słowa kluczowe: gender, budżet, proces polityczny, budżet państwowy, analiza gender.

GENDER BUDGETING AS A TOOL TO ACHIEVE GENDER EQUALITY IN UKRAINIAN

Tetyana Ivanina

*the applicant of academic degree of the subdepartment of Political and public
administration Science Lesya Ukrainka Eastern European National University
(Lutsk, Ukraine)*

Annotation: This article covers international gender budgeting practices as a strategy for gender integration. Analyzed good practices provide evidence base for gender budgeting to be a tool for improving people's living conditions, increasing of economic development and effective use of countries resources. Gender budgeting is considered as one of the approaches that helps effectively manage state finances. Gender budgeting is a component of global good governance. This technology in combination with other initiatives may ensure implementation of Ukraine's commitments on achieving gender equality goals as well as mainstream gender state policy.

Key words: gender, budget, political process, state budget, gender analysis.

ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Тетяна Іваніна

*здобувач кафедри політології та державного управління
Східноєвропейського національного університету імені Лесі
Українки, (Луцьк, Україна)*

Анотація. У статті йдеться про гендерне бюджетування як стратегію впровадження гендерної рівності на прикладі країн світу. Зазначається, що гендерне бюджетування сприяє покращенню якості послуг для населення, підвищенню темпів економічного розвитку, ефективному використанню наявних ресурсів. Воно розглядається як один із підходів, який сприяє ефективному управлінню державними фінансами. Гендерне бюджетування є компонентом політичного процесу в світі. Ця технологія в поєднанні з

іншими ініціативами може забезпечити виконання зобов'язань України щодо досягнення цілей гендерної рівності й впровадження гендерних аспектів у політичний процес.

Ключові слова: гендер, бюджет, політичний процес, державний бюджет, гендерний аналіз.

Вступ. Досягнення цілей гендерної рівності – це одне з зобов'язань, яке взяла на себе Україна, підписавши «Декларацію тисячоліття ООН» у 2000 р. Проте політичні заяви по її досягненню на практиці не завжди підкріплені розподілом бюджетних коштів. Бюджет – один із найважливіших офіційних документів держави, що відображає пріоритетні завдання уряду. Завдяки гендерному підходу у бюджетуванні, бюджетні кошти розподіляються більш ефективно як із соціального, так і з економічного погляду. Саме тому останніми роками цей інструмент привертає все більшу увагу науковців, державних і громадських інституцій.

Метою статті є систематизація шляхів розвитку гендерного бюджетування у світовому політичному процесі та окреслення перспектив цього сучасного інструменту для України.

У процесі дослідження використано низку загальнонаукових **методів** – аналізу та синтезу, спостереження та історичного підходу.

Наукові та методичні праці з питань гендерного бюджетування – доволі нове явище в суспільно-політичній літературі. З кінця 1990-х рр. у результаті реалізації широкого ряду гендерних бюджетних ініціатив у Європі, наявна теоретична і практична база з даної тематики. До проблеми гендерного бюджетування зверталися такі зарубіжні науковці, як Бадлендер Д. (Budlender, 2003), Віллагомес Е. (Villagómez, 2004), Ельсон Д. (Elson, 1999), Квінн Ш. (Quinn, 2009), Клатцер Е. (Klatzer, 2008), Шарп Р. (Sharp R.) та ін. У вітчизняній науці цю тему висвітлювали українські дослідниці Гаращенко С. (Гаращенко С., 2009), Кисельова О. (Кисельова, 2014), Лобанова Л. (Лобанова, 2004), Романюк О. (Романюк, 2010) та ін. Актуальність тематики в світі та брак вітчизняних досліджень, зумовлюють увагу до теоретичного осмислення і практичного застосування гендерного бюджетування на теренах України.

Основна частина. Гендерне бюджетування являє собою підхід, орієнтований на інтереси жінок і чоловіків у процесі формування і виконання державного бюджету. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами не тільки багатьох країн Європи, а й інших держав світу (Sharp, 2003, с. 29). Гендерне бюджетування – це діяльність щодо забезпечення відповідності державних бюджетів, а також політик та програм, що лежать у їх основі, інтересів та потреб осіб, які належать до різних соціальних груп. Термін «гендерний бюджет» означає бюджет, який складений із урахуванням потреб та інтересів, що відображають соціостатеву структуру суспільства. Однак, гендерні бюджети не є окремими бюджетами для жінок і чоловіків. Це засіб інтегрування гендерних аспектів у державну політику та бюджети різних управлінь, відділів та закладів (Лобанова, 2004, с. 13).

Вперше принцип гендерного бюджетування був застосований у вигляді «жіночого бюджету» в Австралії в 1984 р. І з того часу він втілюється як одна із стратегій досягнення гендерної рівності в цілому ряді країн. Через десять років за даними Секретаріату Співдружності націй (колишня Британська Співдружність

націй) понад 40 країн світу застосували стратегію гендерного бюджетування в тій чи іншій мірі.

Офіційне визнання стратегія гендерного бюджетування отримала в Європейському Союзі у 2001 р. Надалі гендерне планування бюджету стало актуальною темою активного політичного дискурсу та політичної дії в багатьох країнах, міжнародних організаціях та органах міждержавних об'єднань, зокрема, в Раді Європи, Європейському Парламенті та Раді Міністрів Північних країн. Так, уже у 2010 р. ЮНІФЕМ звітує про те, що понад 90 країн світу впроваджують різні гендерні бюджетні ініціативи (ГБІ), які охоплюють громадянське суспільство, уряди і міжнародні організації. Свідомством масштабності такої роботи в Європі може служити приклад Європейської мережі з гендерного бюджету, до складу якої входить 100 членів з 25 країн. Досвід цих країн доводить, що гендерне бюджетування сприяє покращенню якості послуг для населення, спрямуванню бюджетних витрат на конкретного споживача, підвищенню темпів економічного розвитку територій, ефективному використанню наявних ресурсів.

На практиці багато країн реалізують гендерні бюджети в якості пілотних проєктів. Зокрема, про це наголошує Р. Шарп у заключній доповіді наради групи експертів із фінансування гендерної рівності і розширення прав і можливостей жінок ООН, що відбулась у м. Осло 4-7 вересня 2007 р. (Sharp, 2007, с. 6). У окремих країнах такі проєкти досягли значних успіхів. Наприклад, в Австрії, Бельгії, Великобританії, Іспанії були прийняті закони, які сприяли досягненню гендерної рівності через бюджетний процес та впровадженню гендерного бюджетування на державному рівні. У кожній країні характер гендерних бюджетних ініціатив визначається національними та регіональними чинниками, економічним розвитком, але мета гендерного бюджету – зробити гендерний підхід одним із базових принципів у політиці й економіці.

У результаті реалізації низки гендерних бюджетних ініціатив у різних країнах світу вдалося сформувати серйозну теоретичну і практичну базу. Так, починаючи з 1995 р. Секретаріатом британської Співдружності націй, рядом агентств системи ООН, під керівництвом ЮНІФЕМ (зараз – структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН Жінки»), включаючи Програму розвитку ООН (ПРООН), Міжнародну організацію праці (МОП) і Європейську економічну комісію ООН (ЄЕК ООН) розробили багато інструментів та методологій, спрямованих на впровадження цієї стратегії з метою сприяння дотриманню прав людини, забезпеченню соціальної інтеграції та рівності. У 2009 р. Рада Європи доручила розробити посібник з практичного застосування гендерного бюджетування, який став широко застосовуватись в багатьох країнах.

Крім того, до реалізації різних гендерних бюджетних ініціатив долучаються різні суб'єкти політики (уряд, парламентарі, неурядові організації). Все це зумовлено різноманітністю гендерних бюджетних ініціатив, що залежить від політичного рівня їх впровадження, ступеня охоплення конкретних проблем та напрямків і бюджетного етапу, на якому вони здійснюються. А, отже, вони можуть приймати різні форми. ГБІ можуть бути спрямовані на збільшення чи перерозподіл бюджетних асигнувань, поліпшення якості ресурсів, перерозподіл ресурсів, зміну типу і якості державної політики й програм.

Таким чином, гендерне бюджетування є «вершиною» всієї політичної стратегії врахування гендерної проблематики у публічній владі. Саме тому гендерне бюджетування часто характеризують як просто «якісне бюджетування» (Stotsky). На практиці воно означає інтегрування гендерного підходу в бюджети різних управлінь, відділів та закладів. Політична воля, підзвітність, навчання підходам впровадження гендерної політики та наявність гендерно-деталізованих даних є передумовами гендерного планування бюджету. Такий підхід має потенціал об'єднати процес розробки політики з процесом формулювання бюджету. Крім того, ця технологія здатна об'єднати інформацію, які традиційно відокремлена одна від одної, а саме інформацію про гендерну рівність і інформацію про державні фінанси.

Основні цілі впровадження гендерних бюджетних ініціатив це:

- розвиток системи оцінки політики, процесів ухвалення рішень і розподілу/використання ресурсів з урахуванням гендерного аспекту;
- сприяння розробці і впровадженню механізмів, що забезпечують облік гендерного аспекту при проведенні бюджетної політики і формуванні бюджетів;
- підвищення рівня участі всіх зацікавлених сторін в процесі розподілу ресурсів.

На практиці спроби вплинути на державні бюджетні асигнування на користь розвитку гендерної рівності зазвичай більш успішніші там, де є політична воля щодо дотримання рівності, і там, де ініціатори гендерних бюджетів мають прихильників в уряді чи в парламенті. Для запровадження цього інструменту на усіх рівнях необхідна розробка нормативно-правової бази, розробка вітчизняної методології гендерного бюджетування та системи показників гендерного аналізу бюджету. Та оскільки бюджетні рішення завжди є політичними, то найважливіше для гендерних бюджетів – формування політичної волі щодо інтегрування гендерної рівності в питання бюджетного управління.

Таким чином, враховуючи усі переваги технології гендерного бюджетування, цей компонент політичного процесу має бути предметом гендерного планування бюджету в Україні. Тим більше, що процес впровадження гендерних бюджетних ініціатив в Україні триває вже декілька років. Наразі досвід практичної реалізації ГБІ на місцевому рівні знаходиться на стадії узагальнення та оцінки і потребує додаткової дослідницької уваги у майбутньому.

Реформа місцевого самоврядування є однією з основних реформ, які широко обговорюються в даний час. Вона передбачає передачу більшості повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад – сіл, селищ та міст. При цьому питання бюджетної децентралізації є найважливішим аспектом у реалізації цієї реформи, оскільки закріплення повноважень за громадами потребує відповідного обсягу фінансових видатків. І хоча самі по собі ці реформи майже завжди спрямовані на підвищення ефективності та справедливості розподілу ресурсів, тим не менш, вони рідко включають гендерну рівність в якості мети. Існують високі ризики, що в боротьбі «за виживання» місцеві органи влади і самоврядування можуть «проігнорувати» пріоритети державної гендерної політики. Більше того, державна оцінка впливу кризи на жінок і жінок дотепер відсутня. Це не дозволяє повною мірою оцінити наслідки того впливу, який спричиняють кризові явища на чоловіків та жінок.

Навіть поверхневий гендерний аналіз нормативно-правових актів, що вступили в дію в 2015 р. свідчить про те, що інтереси і потреби громадян, а тим паче жінок, урядові реформи мало враховують. Так, наприклад, для подолання наслідків фінансово-економічної кризи український Уряд у 2014 р. був змушений вдатися до заходів жорсткої бюджетної економії, зокрема до скорочення низки державних програм і підвищення пенсійного віку. Проте ця непопулярна реформа за оцінками експертів може не дати запланованої економії, більше того, оголить гострі соціальні проблеми.

За оцінками фахівців ці обмеження створюють додаткові ризики щодо бідності жінок і чоловіків, а також мають негативний вплив, насамперед, на становище жінок, адже маючи нижчий рівень доходів, жінки закономірно стикаються з вищими ризиками бідності та соціальної вразливості. Саме жінки становлять переважну більшість малозабезпеченого населення, що звертаються по соціальну допомогу держави: у складі одержувачів допомоги на дітей чисельність жінок перевищує чисельність чоловіків у 1,2 разу, у складі користувачів соціальних пілг – у 1,4 разу, а серед осіб, що отримують субсидії, – в 2,1 разу (Гендерний, 2016, с. 40).

На збільшення рівня бідності в країні впливає цілий комплекс факторів – заморожені мінімальні соціальні стандарти протягом, високі темпи інфляції, підвищення тарифів на комунальні послуги та ін.. За оцінками фахівців уряду і Програми розвитку ООН наслідки економічної кризи можуть породити крайню бідність великих масштабів. Ознакою останніх років стала тенденція наближення показників бідності населення у малих містах до відповідних показників мешканців сільської місцевості. Тож, враховуючи високий вплив бюджету на рівень задоволеності потреб чоловіків і жінок на місцях, особливо актуальним в таких умовах є впровадження гендерного підходу як для напрацювань антикризових заходів, так і для планування місцевих бюджетів.

З 1 січня 2015 р. в Україні вступив в силу зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України. Відповідно до їх положень, підвищується бюджетна та фінансова самостійність місцевих бюджетів, що має сприяти покращенню якості послуг та їх наближення до конкретного споживача. Так, згідно із реформою міжбюджетних відносин переважна більшість послуг та пілг населенню має фінансуватись з місцевих бюджетів. Однак за деякими оцінками експертів такі зміни можуть поставити регіональні громади на межу злиднів. Адже сьогодні міські, сільські та селищні ради не мають достатніх фінансових ресурсів, щоб допомогти людям, які потерпають від крайньої бідності, а запропонований перерозподіл податків і повноважень, може призвести до зменшення доходів місцевих бюджетів. Це, в свою чергу, може призвести до недостатнього фінансування програм та послуг на місцевому рівні, які мають найбільший гендерний вплив.

Проте, сьогодні ще рано оцінювати реальний ефект впроваджуваних реформ. Існує думка, що децентралізація вигідна для жінок і бідних. Тим не менш, без практичних та інструментів, які від початку спрямовані на досягнення гендерної рівності та контролю за її дотриманням, децентралізація призведе до подальшого скорочення ресурсів на потреби найбільш вразливих груп населення. Серед багатьох інструментів інтегрування гендерних аспектів в державну політику особливо слід відзначити гендерне бюджетування, яке в умовах подолання

кризових явищ є потужним інструментом для виявлення і вирішення гендерних дискримінаційних наслідків політики жорсткої економії. Саме тому гендерні активісти розглядають гендерне бюджетування в Україні як один з підходів, який в поєднанні з іншими ініціативами може слугувати важелем впливу на існуючі гендерні диспропорції.

Розглядаючи процеси реформ в Україні і, зокрема реформи децентралізації, як важливу можливість для здійснення гендерного бюджетування, необхідно враховувати, що сучасні умови для впровадження цього методу не є простими. Проте переваги, які дає гендерне бюджетування, очевидні, оскільки запровадження гендерного бюджетування поліпшує соціальне планування: по-перше, за рахунок зростання економічної ефективності; по-друге, конкретизується спрямованість вкладень, ефективніше використовуються економічні ресурси; по-третє, стають якіснішими послуги для населення, оскільки вибудовуються чіткі орієнтири для кінцевого споживача (Оцінка, 2016, с. 24). Відтак, в умовах децентралізації особливий контекст в роботі місцевих органів влади слід приділяти вираховуванню інтересів гендерних груп та спрямовувати роботу на покращення якості послуг для населення. Тому гендерне бюджетування слід розглядати як інструмент, що здатний враховувати потреби різних груп населення та «переводити їх у фінансову площину» бюджетів.

Впровадження реформи децентралізації має великий потенціал для просування політики гендерної рівності на місцевому рівні. Адже з точки зору гендерної перспективи, органи місцевого самоврядування – це найбільш наближений та доступний рівень управління для жінок. Водночас, поняття децентралізації необхідно розглядати не лише як потенціал для жінок, а насамперед, як можливість покращення якості життя різних груп населення в своїх громадах. Адже передача повноважень від центру на місцевий рівень може стати ефективним засобом досягнення найважливіших цілей в області сталого розвитку і сприятиме поліпшенню доступу до послуг охорони здоров'я та освіти; подолання бідності, забезпечення більшої соціально-економічної справедливості як для чоловіків, так і жінок (UNDP, 2007, с. 7).

Проте як свідчить досвід, процеси децентралізації не обов'язково працюють на користь жінок. І хоча самі по собі реформи майже завжди спрямовані на підвищення ефективності та справедливості розподілу ресурсів, тим не менш, вони рідко включають гендерну рівність в якості мети. Тож, без практичних інструментів, які від початку спрямовані на досягнення цілей гендерної рівності, децентралізація може привести до скорочення ресурсів на потреби найбільш вразливих груп населення. До інших ризиків, які пов'язані з реформуванням, як правило, відносять бар'єри, які створюються на шляху до реальної участі жінок у політичному житті та управлінні, ризики бідності, зокрема, серед сільського населення, обмеження в доступі до базових послуг та інфраструктури тощо.

За оцінками фахівців для забезпечення ефективного реагування на існуючі прогалини, до розробки і реалізації державної політики потрібно залучати гендерно-орієнтоване бюджетування (ГОб), яке має стати частиною врядування. При цьому важливо забезпечити комплекс інструментів впровадження гендерної рівності й належних ресурсів на місцевому рівні (Оцінка, 2016, с. 78).

Гендерно-орієнтоване бюджетування – визнаний у всьому світі інструмент досягнення гендерної рівності, який спрямований на інтеграцію гендерної

складової у бюджетний процес та орієнтований на потреби та інтереси людей. Як інструмент управлінської технології, ГОБ дозволяє оцінити якою мірою державна політика у сфері розподілу видатків бюджету впливає на чоловіків і жінок як споживачів послуг, користувачів інфраструктури та платників податків. Цей підхід доповнює інші процеси з реформування та вдосконалення бюджетної сфери, здійснювані урядами багатьох країн світу.

Ще донедавна інституційно ГОБ залишався додатковим інструментом, який просували гендерні експерти та міжнародні донорські організації. Так, активне впровадження гендерних бюджетних ініціатив розпочалось в країні з двохтисячних років. Понад десятилітній досвід реалізації проектів, які реалізували громадські організації у співпраці з органами місцевої влади та місцевого самоврядування, дозволив створити вітчизняну практику гендерного бюджетного аналізу та інтеграції гендерних підходів до бюджетів і програм різних рівнів. А завдяки співпраці проекту «Гендерне бюджетування в Україні», програми «ООН-Жінки в Україні» та представництву Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні була розроблена спільна методика гендерного бюджетного аналізу, яку можуть застосовувати працівники органів державної влади та місцевого самоврядування, а також інші зацікавлені сторони для розробки та втілення гендерних бюджетних ініціатив.

З того часу робота з ГОБ зосередилась на розробці нового підходу до формування бюджету як на державному, так і місцевому рівнях, який враховуватиме принцип забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. В рамках нового проекту, головним бенефіціаром якого є Міністерство фінансів, було налагоджено співробітництво з групою галузевих міністерств (Міністерством соціальної політики, Міністерством соціальної політики України, Міністерством молоді та спорту України, Міністерством освіти і науки України та Міністерством охорони здоров'я України), обласними органами влади, комітетами Верховної Ради України, громадськими організаціями. Це дозволило охопити роботою з гендерно-орієнтованого бюджетування більшість областей України. Завдяки такому підходу робочими групами були напрацьовані пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють відносини у в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, молодіжної політики, фізичної культури і спорту, а також запропоновано зміни до державної статистичної, адміністративної звітності та документів, що застосовуються в бюджетному процесі для врахування гендерного аспекту (Гендерно, 2015, с. 10).

Важливо відзначити, що ключовими передумовами для просування ГОБ є законодавче забезпечення гендерної рівності, а також поточна ситуація в країні. І якщо національне законодавство загалом може бути охарактеризоване як гендерно-нейтральне, то впровадження ГОБ в Україні в цілому відбувається на фоні серйозних політичних та економічних змін в країні. Збройний конфлікт на сході України, масштабне внутрішнє переміщення населення, знецінення національної валюти – ці та інші виклики призвели до суттєвих змін у фінансуванні програм у галузі соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та ін. Частина повноважень у цих галузях передається на рівень громад, а відтак існує ризик суттєвого скорочення витрат на створення та надання послуг населенню.

Тому сьогодні необхідно посилити роботу в напрямку просування гендерно-орієнтованого бюджетування. Більше того, основна робота має бути зосереджена на рівні місцевих громад. А враховуючи високий вплив бюджету на рівень задоволеності потреб чоловіків і жінок на місцях, особливо актуальним в таких умовах є впровадження гендерного підходу до планування бюджетів і програм. Саме такий підхід сьогодні пропонує проект «Відновлення управління та сприяння примиренню в постраждалих від кризи громадах України», який впроваджується у Донецькій та Луганській областях (у контрольованих урядом регіонах) ПРООН та структурою ООН Жінки за підтримки Європейського Союзу.

Проект виходить з того, що ефективна децентралізація політичної влади, встановлення процесів прийняття відповідальних рішень, відновлення планування та обслуговування, спрямоване на задоволення потреб кожної людини, жінок і чоловіків, дівчат і хлопчиків рівною мірою, а також на підвищення рівня безпеки та соціальної згуртованості, сприятимуть зміцненню миру і запобіганню подальших конфліктів в Україні. Проект сприятиме зміцненню потенціалу регіональних і місцевих органів влади та надасть їм необхідні навички з врахування гендерних аспектів при плануванні та складанні бюджету, а також сприятиме підвищенню потенціалу жіночих груп для участі в місцевому розвитку та прийнятті рішень. Така робота на рівні громад передбачає впровадження підходів, заснованих на участі та гендерних аспектах до складання бюджету і планування, що в свою чергу поліпшуватиме державні послуги.

Оскільки попередній досвід застосування ГОБ показав, що жінки першими стають прихильниками цього інструменту, необхідно посилити роботу з ГОБ серед місцевих жінок – представниць органів місцевого самоврядування, депутаток та активісток. Необхідно також забезпечити умови для того, щоб жінки відігравали рівну роль у процесах прийняття рішень, відпрацюванні норм та структур, а також для того щоб діючі та новоутворені правові і соціальні норми не дискримінували жінок чи чоловіків і щоб жінки і чоловіки отримували однакову вигоду від публічних послуг та мали однаковий доступ до публічних ресурсів (Аналітичний, 2011, с. 28).

Висновки. Таким чином, сучасні умови вимагають нових підходів до впровадження ГОБ, що потребують розробки нових процесів і процедур, Тож, реформи і процеси децентралізації необхідно розглядати як важливу можливість розвитку інструментів гендерного бюджетування для подальшого їх впровадження на рівні громад. Гендерне бюджетування є перспективним і ефективним інструментом державного регулювання для просування гендерної рівності в умовах реформ. Аналізуючи світовий досвід впровадження гендерного бюджетування та вітчизняні реалії можна стверджувати, що в Україні створені необхідні передумови для запровадження цього інструменту. І оскільки гендерні наслідки розпочатих в Україні реформ поки ще не стали об'єктом уваги економістів і гендерних експертів, необхідно посилити роботу в цьому напрямку, щоб дати більш повну картину про напрямки реформ і те, як вони впливають на жінок і чоловіків. З цією метою необхідно поєднати зусилля економістів, гендерних експертів, політиків, щоб сприяти включенню гендерного бюджетування як інструменту для підвищення ефективності реформ бюджетної децентралізації і таким чином, сприяти підвищенню гендерної чутливості бюджетів усіх рівнів.

References:

1. Budgeting for Equity: Gender Budget Initiatives within a Framework of Performance Oriented Budgeting. – [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.unwomen.org>
2. Budlender D., Hewitt G. Engendering Budgets: A Practitioners's Guide to Understanding and Implementing Gender Responsive Budgets. – London: Commonwealth Secretariat, 2003.– C.114 [Elektronnyj resurs] / D. Budlender, G. Hewitt. – Rezhym dostupu: <http://www.thecommonwealth.org>
3. Elson D. Gender Budget Initiative. Background Papers, London: Commonwealth Secretariat, 1999 [Elektronnyj resurs] / D. Elson – Rezhym dostupu: <http://www.thecommonwealth.org>
4. Klatzer E. The integration of Gender Budgeting in Performance-Based Budgeting. Paper presented at the conference Public Budgeting Responsible, 2008 [Elektronnyj resurs] / E. Klatzer. – Rezhym dostupu: <http://www.gender>
5. Quinn S. Gender Budgeting: Practical Implementation, Handbook, Directorate of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, April 2009 [Elektronnyj resurs] / S. Quinn. – Rezhym dostupu: <http://www.coe.int/t/dghl/>
6. Sharp R. Budgeting for equity: gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting / R. Sharp. – N. Y. : United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2003. – 86 p.
7. Sharp R. Gender Responsive Budgets (GRB's) Have a Place in Financing Gender Equality and Women's Empowerment. Expert Group Meeting of United Nations Division for the Advancement of Women, Oslo, 4-7 September 2007 [Elektronnyj resurs] / R. Sharp – Rezhym dostupu: <http://www.un.org/>
8. Stotsky Janet G. Gender Budgeting [Elektronnyj resurs] / Janet G Stotsky. – Rezhym dostupu: <http://www.imf.org/>
9. UNDP, Decentralized Governance Programme: Strengthening Capacity for People-Centred Development, Management Development and Governance Division, Bureau for Development Policy, September 1997 [Elektronnyj resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.pogar.org/>
10. Villagómez E. Gender responsive Budgets: issues, good Practices and policy options. Regional Symposium on Mainstreaming Gender into Economic Policies, 2004. [Elektronnyj resurs] / E. Villagómez. – Rezhym dostupu: <http://www.unece.org>
11. Analitichnyj zvit «Decentralizaciya ta misceve vryaduvannya yak potencial gendernoyi rivnosti» – K., 2011 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://despro.org.ua>
12. Garashhenko S. V. Genderne byudzhetuvannya yak skladova politychnyh mexanizmv spryjannya zabezpechennu rivnosti zhinok ta cholovikiv / S. V. Garashhenko // Naukovi Zapysky NaUKMA. – T. 82. – K. : Vyd. dim «Kyevo-Mogylyanska akademija», 2009. – S. 48–51.
13. Gendernyj byudzhetnyj analiz program, yaki finansuyutsya z derzhavnogo ta miscevyh byudzhetiv/ Kolektyv avtoriv. – K., 2016 – 89 s.
14. Genderno-oriyentovane byudzhetuvannya: analiz program, yaki finansuyutsya z byudzhetu, z pozyciyi gendernoyi rivnosti. – Posibnyk dlya pracivnykiv organiv vykonavchoyi vlady ta misceвого samovryaduvannya / Ivanyna T., Klatcer E. – K., 2015 – 34 s.
15. Kyselova O. Gendernyj byudzhet v konteksti pidvyshhennya efektyvnosti oficijnoyi dopomogy z metoyu rozvytku [Elektronnyj resurs], 2014 / O. Kyselova. – Rezhym dostupu: <http://lsi.net.ua>
16. Lobanova L. Genderni strategiyi stalogo rozvytku Ukrainy / Za red. L. S. Lobanovoyi. – K.: Feniks, 2004. – 432 s.
17. Ocinka gendernyh pytan v Ukraini / Mizhnarodnyj bank rekonstrukciji ta rozvytku / Svitovyj bank.– K., 2016 – 95 s.
18. Romanyuk O. Potencial Ukrainy ta jogo realizaciya. Analitichnyj zvit Mizhnarodnogo centru perspektyvnyh doslidzhen. / O. Romanyuk. – K.: MCzPD, 2009. – 69 s.